

Хмелевська Н. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
адвокат
ORCID ID: 0000-0002-4492-4868

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/100-108>

УДК 343.140.02

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ТА СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. У статті проаналізовано особливості участі неповнолітніх потерпілих та свідків у кримінальному провадженні та проаналізовані проблемні аспекти їх участі. Визначено, що значна кількість дітей-потерпілих та свідків перебувають в контакті з законом в Україні та потребують особливого захисту.

Свідчення дітей часто є необхідними для успішного судового переслідування та вирішення кримінальних проваджень за участю неповнолітніх. Однак дуже важливою є підготовка дітей-потерпілих та свідків за спеціальними програмами.

Запропоновано використовувати каністерапію для запобігання психологічній травма-тизації неповнолітніх.

Зроблено висновок, що недоцільно визначати мінімальний вік для допиту дитини, потрібно орієнтуватись на розвиток дитини та кращим рішенням буде залучення психолога для допомоги у вирішенні цього питання.

Проаналізовано, що в Україні створені методичні рекомендації щодо роботи з неповнолітніми потерпілими та свідками, а в деяких областях відкрито Центри підтримки дітей за системою Барнхаус, повноваження яких необхідно розширювати, надавши їм можливість підготовки дітей-потерпілих та свідків до судового процесу. Також є потреба відкрити такі Центри у всіх областях України.

Для роботи з неповнолітніми свідками та потерпілими необхідним є запровадження норм, які би вимагали у кримінальних провадженнях за їх участі залучення ювенальних слідчих, прокурорів та суддів, адже робота з дітьми потребує спеціальних навиків.

Необхідно уніфікувати норми КПК України та не розділяти обов'язкову участь залучення законного представника педагога чи психолога залежно від стадії кримінального провадження. Слідчим та суддям потрібно звертати увагу на стан дитини, бажання чи небажання її давати покази в присутності існуючого представника та негайно реагувати на будь-які дивні поведінкові відхилення.

Ключові слова: ювенальна юстиція, неповнолітні потерпілі та свідки, відновне правосуддя, кримінальний процес, допит, правосуддя дружнє до дитини, каністерапія.

Постановка проблеми.
В Україні значна увага приділяється неповнолітнім правопорушникам, впроваджуються елементи відновного правосуддя, існує

інститут медіації у кримінальних проступках та нетяжких кримінальних правопорушеннях, є спеціалізація слідчих, прокурорів та суддів. Неповнолітнім правопорушникам гарантоване право

на захист. Однак, діти-правопорушники – це особи в конфлікті із законом, а існує ще одна категорія діти у контакті із законом. Згідно визначення, діти в контакті з законом – це всі діти, які потрапили у судовий процес, чи інший контакт з судовими та правоохоронними органами. Найчастіше це діти-свідки та діти-жертви злочинів¹. Тому, можна зробити висновок, що майже вся увага направлена на неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення, однак неповнолітні часто бувають потерпілими та свідками у кримінальному провадженні та потребують не меншої уваги, ніж правопорушники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці вивчають проблеми у сфері неповнолітніх потерпілих та свідків. Так, І. Бандурка пропонує посилити захист прав дітей-жертв злочинів та дітей-свідків в кримінальному судочинстві², Ю. Гошовська зробила висновок про те, що у чинному законодавстві, яким врегульовано питання допиту неповнолітніх свідків, потерпілих, підозрюваних під час досудового розслідування, наявні певні протиріччя та прогалини³, Н. Данилович вважає, що допит неповнолітніх як свідків так і потерпілих повинен мати місце лише у крайніх випадках і бути ретельно підготованим⁴, О.Ю. Ліщинська-Мартинюк теж дотримується подібної думки про те, що дітей варто допитувати тільки у крайніх випадках, коли без їх показань неможливо встановити істину у кримінальному провадженні, бо допит може негативно вплинути на їх психіку⁵.

Також проблемам участі неповнолітніх у кримінальному судочинстві приділяли свою увагу такі вітчизняні науковці В.Б. Авер'янов, Ю.В. Василен-

ко, О.І. Вінгловська, І.П. Голосніченко, Т.І. Дмитришина, Н.М. Крестовська, О.В. Процюк, В.М. Тернавська. Однак питання участі неповнолітніх потерпілих та свідків у кримінальному провадженні недостатньо вивчене та врегульоване в Україні та потребує додаткових напрацювань.

Метою статті є аналіз проблемних аспектів участі неповнолітніх потерпілих та свідків у кримінальних провадженнях.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Відповідно до Звіту судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021 рік вбачається значна кількість неповнолітніх потерпілих. Так, потерпілими від кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я було 200 осіб до 13 р., з них 66 дівчат, з 14 до 17 років (включно) – 290, з них 108 дівчат;

– проти волі, честі та гідності особи – до 13 р. 3 потерпілих, з них 1 дівчинка;

– проти статевої свободи та статевої недоторканості особи до 13 р. – 90 потерпілих, з них 63 дівчинки, у віці з 14 до 17 р. – 46, з них 39 дівчат;

– проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина до 13 р. – 109 потерпілих, з них 49 дівчат, з 14 до 17 р. – 42 особи, з них 22 дівчат (основна кількість потерпілих у кримінальному правопорушенні, яке стосується ухилення від сплати аліментів);

– проти власності – до 13 р. – 199 потерпілих, з них 56 дівчат, з 14 до 17 р. – 392, з них 128 дівчат. Найчастіше потерпілими були у кримінальних правопорушеннях щодо крадіжки, грабіжу, шахрайства;

¹ Права дітей: як захищати їх ефективно? <<https://dejure.foundation/news/prava-ditey-yak-zakhyshchaty-ikh-efektyvno>> дата звернення 04.05.2022.

² І О Бандурка, До питання про посилення захисту прав дітей-жертв злочинів та дітей-свідків в кримінальному судочинстві (2016).

³ Ю Гошовська, Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування (2016) 18.2/1 *Jurnalul juridic national: teorie și practică* 130–133.

⁴ Н В Данилович, Особливості допиту неповнолітніх свідків та потерпілих (2018) *ББК* 58.

⁵ О Ю Ліщинська-Мартинюк, Допит неповнолітнього (малолітнього) свідка у кримінальному процесі: психологічний аспект (2019) *Редакційна колегія* 260.

– у сфері господарської діяльності з 14 до 17 років потерпілими були 2 дівчат;

– проти громадської безпеки (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) потерпілим став 1 хлопець з 14 до 17 р.

– проти безпеки руху та експлуатації транспорту – до 13 р. – 147 потерпілих, з них 65 дівчат, 14–17 р. – 140, з них 66 дівчат;

– проти громадського порядку та моральності – до 13 р. – 8 потерпілих, з них 1 дівчинка, 14–17 р. – 46 (10 дівчат);

– порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням з 14 до 17 р. – 1 хлопець;

– проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів – до 13 років – 2 хлопці, з 14 до 17–4 потерпілих, з них 1 дівчинка;

– порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення 1 хлопець з 14 до 17 р.

Всього потерпілими від кримінальних правопорушень у 2021 році стали 758 неповнолітніх до 13 років, з них 301 дівчинка та 965 неповнолітніх 14–17 р., з них 376 дівчат.¹ Підсумовуючи, можна зробити висновок, що проти неповнолітніх вчинюється значна кількість кримінальних правопорушень, а тому ці діти є в контакт із законом та потребують спеціального захисту.

Подібна статистика, на жаль, не ведеться, щодо дітей-свідків у кримінальних провадженнях. Однак, їх кількість теж є значною.

Свідчення неповнолітніх потерпілих та свідків дуже часто є важливими для повного, всебічного та об'єктивного судового розгляду. З іншої сторони вини-

кає питання яким чином допитати таких потерпілих та свідків, не завдавши їм шкоди.

Необхідно зазначити, що особливі правила стосовно допиту неповнолітніх осіб і проведення слідчих дій за їхньою участю поширюються також на неповнолітніх свідків та потерпілих. До них не може бути застосовано привід. У випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин та/або захисту прав неповнолітнього свідка чи потерпілого, проведення їх допиту в суді може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення. Так само може бути проведено впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування.

Окремою проблемою є те, що у кримінальних провадженнях, де є неповнолітні потерпілі та/або свідки спеціалізація осіб, які з ними працюють не вимагається. Така проблема може бути вирішена шляхом запровадження норм, які би вимагали у кримінальних провадженнях за участі неповнолітніх потерпілих чи свідків залучення ювенальних слідчих, прокурорів та суддів, адже робота з дітьми потребує спеціальних навиків.

Також проблемою є те, що участь адвоката не є обов'язковою, якщо дитина є потерпілою або свідком (наприклад, під час допиту чи вчинення інших процесуальних дій за її участю). Хоча вона має право на участь адвоката у таких справах, зокрема й за рахунок держави². Вирішити вказану проблему можна шляхом внесення змін до КПК України, де вказати про обов'язкову участь професійного представника (адвоката) для неповнолітніх потерпілих та свідків.

Відповідно до висновків, які були зроблені під час моніторингу дотримання прав дитини у кримінальних провадженнях, КПК України непослідовний

¹ Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження <https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21> дата звернення 04.05.2022.

² Звіт про результати моніторингу судових процесів в Україні «Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні» (кримінальний аспект) (2021) <<https://www.osce.org/files/f/documents/f/9/488050.pdf>> дата звернення 04.05.2022.

у регулюванні питання про обов'язковість залучення законного представника, педагога або психолога чи навіть лікаря.

Наприклад, на досудовому розслідуванні під час допиту особи віком до 18 років або проведення слідчої дії за її участю (незалежно від її процесуального статусу) залучення таких осіб є обов'язковим (ст. 226 і 227). У суді ж допит свідка чи потерпілого обов'язково проводиться із залученням законного представника, педагога чи психолога, лише якщо йому чи їй не виповнилося 14 років (ст. 354), якщо виповнилося – тоді це робиться за розсудом суду.

Однак ст. 491 цього Кодексу містить інше регулювання: законний представник, педагог чи психолог, а в разі необхідності – лікар беруть участь у допиті за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника, лише якщо неповнолітній не досяг 16 років або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим.

Таким чином, Кримінальний процесуальний кодекс України встановив суперечливі правила стосовно (не) обов'язковості залучення законного представника, педагога чи психолога для неповнолітнього підозрюваного і обвинуваченого, а також різні правила для неповнолітніх свідків та потерпілих – залежно від етапу кримінального провадження. Ці правила не уніфіковані.¹

Необхідно уніфікувати ці норми та не розділяти обов'язкову участь залучення законного представника педагога чи психолога залежно від стадії кримінального провадження. Необхідно зазначити ще одну проблему, яка може виникнути із залученням законного представника. Інколи трапляються випадки впливу представника на покази

неповнолітнього. Слідчим та суддям потрібно звертати увагу на стан дитини, бажання чи небажання її давати покази в присутності цього представника та негайно реагувати на будь-які дивні поведінкові відхилення.

Варто відмітити, що у 2015 році в рамках Проекту Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні» за участі Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна» та ВБО Український фонд «Благополуччя дітей» було розроблено Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство. Це доволі цінний практично орієнтований посібник, де представлено чотири розділи, які орієнтують фахівців у нормативно-правовому забезпеченні процесу опитування дітей, основних вікових особливостях розвитку дитини, змінах у розвитку дитини під впливом насильства та індикаторах насильства щодо дитини. Детально описано процес проведення опитування дитини, а також основні вимоги до поведінки фахівця під час проведення опитування дитини.²

Цікавим та корисним видається досвід США у створенні комфортних умов допиту неповнолітніх потерпілих та свідків. Так, дітям дозволено тримати в руках певні предмети, щоб почувати себе впевнено під час свідчень у суді. Такі предмети, наприклад знайомі м'які іграшки, ковдри чи навіть їжа допомагають дітям заспокоїтись у стресовий період і можуть допомогти свідчити у комфортних умовах.³ В Україні, на жаль, не практикують створення комфортних умов для неповнолітніх потерпілих та свідків в такий спосіб, однак це могло б якісно проводити допити без нанесення психологічних травм дітям.

¹ Звіт про результати моніторингу судових процесів в Україні «Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні» (кримінальний аспект) (2021) <<https://www.osce.org/files/f/documents/f/9/488050.pdf>> дата звернення 04.05.2022.

² Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство <<https://rescentre.org.ua/dytyna-svidok/metodychni-rekomendatsii-shchodo-opytuvannia-ditei-iaki-staly-svidkami-ta-abo-zhertvami-nasylstva-a-takozh-vchynily-nasylstvo>> дата звернення 04.05.2022.

³ A Nascondiglio, The Cost of Comfort: Protecting a Criminal Defendant's Constitutional Rights when Child Witnesses Request Comfort Accommodations, 61 N.Y.L. SCH. L. REV (2016–2017).

Слід звернути увагу що дітям в США також дозволено, щоб собаки втішали їх під час дачі свідчень. Собаки-терапевти допомагають в залах судів ще з 2003 року. Багато з цих випадків стосувалися допомоги дітям-свідкам, які свідчили проти обвинуваченого у справах про сексуальне насильство. Оскільки собаки-терапевти неодноразово використовувалися судами як забезпечення комфортних умов, деякі суди дозволяють таку практику у справах, пов'язаних із свідками дітей. Заслужовує на увагу приклад, у справі «*People v. Chenault*», де суд Каліфорнії дозволив двом дітям-свідкам мати собаку-терапевта під час дачі свідчень. Однак обвинувачений у цій справі стверджував, що суд першої інстанції зловжив своїм розсудом, не знайшовши доказів потреби використовувати собаку під час дачі свідчень. Незважаючи на це, було визнано, що присутність собаки-терапевта за своєю суттю не завдала шкоди обвинуваченому, і тому це не було визнано порушенням.¹

Застосування собак-терапевтів нова для України практика. О. Погорілець у науковій статті вказує, що каністерапія – це абсолютно новий для України метод реабілітації за допомогою спеціально навчених і відібраних собак. Сам термін «каністерапія» виник у 60-ті роки ХХ ст. у США. Каністерапія, як метод, дуже багатогранний і може застосовуватись у різних випадках. Це і спілкування з людьми похилого віку, які знаходяться у спеціалізованих будинках, це і взаємодія з людьми, які тривалий час знаходяться в медичних установах, з людьми, які хворіють на онкологію або іншими тяжкими хворобами, жінками або молоддю після насильства. Це спілкування з людьми, які мають посттравматичний синдром.² Такий новий метод допиту дітей потерпілих та свідків є необхідним для створення

правосуддя, дружнього до дитини в Україні, психологічної підтримки дітей і їх реабілітації. Однак над реалізацією такого методу в практиці необхідно попрацювати та створити механізм втілення цієї ідеї в життя. О. Погорілець вказує, що необхідно внести зміни до нормативно-правових актів правоохоронних органів, шляхом конкретизації підстав, способів реалізації (платної, безплатної, на договірних засадах тощо) службових собак, які закінчили нести службу за віком та станом здоров'я, в яких передбачити шляхи забезпечення службових собак каністерапією.³ Така думка видається доречною.

У кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх потерпілих та свідків важливо дотримуватись балансу між інтересами таких неповнолітніх та обвинуваченням, а саме мати можливість зібрати повну, достатню та достиму доказову базу водночас не нашкодивши дітям-потерпілим та свідкам. На допомогу приходить методика «зеленої» кімнати, яка активно має застосовуватись не тільки до правопорушників, а й до свідків і потерпілих.

Знову вдаючись до досвіду США щодо питання допитів дітей-свідків та потерпілих можна виділити також активну реабілітацію. Так, Дослідницький центр послуг для дітей та підлітків у Сан-Дієго, проводить ретравматизацію неповнолітніх. Діти та підлітки, які беруть участь у програмі, відвідують групові заняття, які ведуть психологи, пропрацьовують тривожність пов'язану із судом. В результаті значно знижують тривогу, пов'язану з участю у кримінальному провадженні. Програма забезпечує пов'язану з судом психологічну освіту для дітей та їхніх опікунів.⁴

Такої активної реабілітації не проводять в Україні для потерпілих та свідків,

¹ Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство <<https://rescentre.org.ua/dytyna-svidok/metodychni-rekomendatsii-shchodo-opytuvannia-ditei-iaki-staly-svidkami-ta-abo-zhertvamy-nasylstva-a-takozh-vchynily-nasylstvo>> дата звернення 04.05.2022.

² О. Погорілець, Каністерапія, як одна з можливостей використання службових собак після встановлення їх неспроможності нести службу. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* (Харків, 2020).

³ Там само.

⁴ L Peterson, J A Rolls Reutz, A L Hazen, A Habib, R Williams, Kids and Teens in Court (KTIC): A Model for

хоча нещодавно в містах почали відкривати Центри захисту дітей за моделлю Барнахус. Так, у листопаді 2022 року відкрився такий Центр у Києві. Трохи раніше Центри відкрились у Вінниці, Тернополі, Миколаєві. Створений Центр за моделлю Барнахус, тобто в одному місці дитина отримує соціальну, психологічну, правову та медичну допомогу. У Барнахусі у Вінницькій області за 2021–2022 рік провели вже 19 допитів. У Тернопільській області за 2022 рік проведено 13 допитів. Одна дитина отримала консультації психолога без проведення процесуальних дій. В одній з кімнат відбувається опитування. Тут є камери відеоспостереження, які записують та транслюють опитування у зал судового засідання та іншу кімнату центру. Його проводить психолог, який через гарнітуру чує запитання від слідчого. Опитування не може тривати більше години та за бажанням дитини можна зробити перерву у будь-який момент.¹ Це позитивний крок вперед у створенні комфортних умов для допитів дітей потерпілих та свідків. Проте вважаємо за необхідне на основі таких Центрів розробити систему реабілітації для неповнолітніх, які перебувають у контакті з законом.

Важливим питанням є вік, з якого можна допитувати неповнолітнього свідка та бути впевненим в його правильному усвідомленні побачених подій. Історично склалося так, що діти не завжди вважалися належними свідками, і існувала неоднозначність щодо їх достовірності їх показів. Однак у 1895 році Верховний суд США підтримав свідчення 5-річного хлопчика, який був свідком вбивства свого батька, заявивши, що «хлопчик не був через свій вік абсолютно дискваліфікований як свідок» і що не існує точного віку, який визначає питання компетентності.² На початку 20 століття вважалося, що

діти схильні до фантазування і чутливі до навідних запитань. До 1980-х років було встановлено, що за оптимальних умов дитяча пам'ять може бути такою ж надійною, як і доросла.³ Визначення можливості допитати дитину необхідно доручити психологу, який міг би надати свою оцінку ситуації. На основі цієї оцінки слідчому, прокурору чи судді легше було б визначити таку можливість, а не обмежуватись лише оглядом дитини. Встановлення жорсткого вікового стандарту було б невірним рішенням, адже можливість бути опитаним визначається індивідуальним розумінням та інтелектом дитини. Дитина повинна вміти розуміти різницю між правдою та брехнею, розуміти наслідки неправди.

Щоб зменшити можливість емоційної травми, спричиненої дачею свідчень, необхідно краще підготувати дітей до суду. Варто зазначити, що ефективна підготовка до суду має бути комплексною і включати більше, ніж просто відвідування зали суду. Як зазначалось вище, в США існують програми, які навчають дітей судовому процесу та тому, з чим вони зіштовхуються в залі суду, і зазвичай включають екскурсії судом, спілкування з працівниками суду, а в деяких випадках імітацію судових засідань. Метою зусиль таких програм є зменшення страху і стресу у дітей щодо дачі свідчень у суді, а також забезпечення системи підтримки для дітей під час процесу. Окрім цього, дітям пояснюють роль персоналу в залі суду, правила в суді, використання відео та фотографій суду, а також ігри в залі суду. Також неповнолітнім свідкам та потерпілим вручають роздатковий матеріал, що описує права потерпілого свідка в залі суду зрозумілою для них мовою. Такі заходи допомагають знижувати загальний рівень посттравматичного стресового розладу та тривоги, пов'язаної з травмою, що

Preparing Child Witnesses for Court (2020) 65(1–2) *Am J Community Psychol* 35–43.

¹ У Києві запрацював Центр захисту дітей за моделлю Барнахус <<https://suspinline.media/314958-u-kieviy-zpracuvav-centr-zahistu-ditej-za-modellu-barnahus/>> дата звернення 04.05.2022.

² G B Melton, Children's competency to testify (1981) 5 *Law and Human Behavior* 73.

³ H R Dent, Children's eyewitness evidence: A brief review (1988) 1 *Practical Aspects of Memory: Current Research and Issues* 101–106.

може мати негативний вплив на здатність дітей ефективно давати свідчення в залі суду. Дітям надається можливість потребуватися виступати на трибуні, зокрема слухати та відповідати на запитання, впоратися з перехресним допитом, просити роз'яснення та перерву, якщо вона потрібна, і говорити голосно. Така ділова гра є позитивною та веселою і ніколи не пов'язана з деталями справи дитини.¹

Запровадження таких програм в Україні принесе користь неповнолітнім потерпілим та свідкам, зменшивши ймовірність травми від участі в самому судовому процесі, водночас дозволяючи судовому процесу проходити ефективно та результативно.

Підсумовуючи варто зробити такі **висновки:**

1. В Україні кожного року значна кількість неповнолітніх потерпілих та свідків перебувають в контакт з законом.

2. Свідчення дітей часто є необхідними для успішного судового переслідування та вирішення кримінальних проваджень за участю неповнолітніх. Однак дуже важливою є підготовка дітей-потерпілих та свідків за спеціальними програмами.

3. Запропоновано використовувати каністерапію для запобігання психологічної травматизації неповнолітніх.

4. Недоцільно визначати мінімальний вік для допиту дитини, потрібно орієнтуватися на розвиток дитини та кращим рішенням буде залучення психолога для допомоги у вирішенні цього питання.

5. Проаналізовано, що в Україні створені методичні рекомендації щодо роботи з неповнолітніми потерпілими та свідками, а в деяких областях відкрито Центри підтримки дітей за системою Барнхаус, повноваження яких необхідно розширювати, надавши їм можливість підготовки дітей-потерпілих та свідків до судового процесу. Також є потреба відкрити такі Центри у всіх областях України.

6. Для роботи з неповнолітніми свідками та потерпілими необхідним є запровадження норм, які би вимагали у кримінальних провадженнях за їх участі залучення ювенальних слідчих, прокурорів та суддів, адже робота з дітьми потребує спеціальних навиків.

7. Необхідно уніфікувати норми КПУ України та не розділяти обов'язкову участь залучення законного представника педагога чи психолога залежно від стадії кримінального провадження. Слідчим та суддям потрібно звертати увагу на стан дитини, бажання чи небажання її давати покази в присутності існуючого представника та негайно реагувати на будь-які дивні поведінкові відхилення.

REFERENCES

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

1. Nascondiglio, *The Cost of Comfort: Protecting a Criminal Defendant's Constitutional Rights when Child Witnesses Request Comfort Accommodations*, 61 N.Y.L. SCH. L. REV (2016–2017) [in English].
2. Bandurka I O, *Do pytannia pro posylennia zakhystu prav ditei–zhertv zlochyni v ta ditei–svidkiv v kryminalnomu sudochynstvi* [To the issue of strengthening the protection of the rights of child victims of crimes and child witnesses in criminal proceedings] (2016) [in Ukrainian].

ARTICLES

3. Melton G B, Children's competency to testify (1981) 5 *Law and Human Behavior* 73 [in English].
4. Dent H R, Children's eyewitness evidence: A brief review (1988) 1 *Practical Aspects of Memory: Current Research and Issues* 101–106 [in English].
5. Hoshovska Yu, *Dopyt nepovnolitnikh u kryminalnomu provadzhenni na stadii dosudovoho rozsliduvannia* [Interrogation of minors in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation] (2016) 18.2/1 *Jurnalul juridic national: teorie si practică* 130–133 [in Ukrainian].

¹ L Peterson, J A Rolls Reutz, A L Hazen, A Habib, R Williams, Kids and Teens in Court (KTIC): A Model for Preparing Child Witnesses for Court (2020) 65(1–2) *Am J Community Psychol* 35–43.

6. Danylovych N V, Osoblyvosti dopytu nepovnoletnikh svidkiv ta poterpilykh [Peculiarities of interrogation of minor witnesses and victims] (2018) *BBK* 58 [in Ukrainian].
7. Lishchynska-Martyniuk O Yu, Dopyt nepovnoletnoho (malolitnoho) svidka u kryminalnomu protsesi: psykholohichniy aspekt [Interrogation of a minor (juvenile) witness in a criminal trial: psychological aspect] (2019) *Redaktsiina kolehiia* 260 [in Ukrainian].
8. Pohorilets O, Kanisterapiia, yak odna z mozhlyvostey vykorystannia sluzhbovykh sobak pislia vstanovlennia ikh nespromozhnosti nesty sluzhbu Shliakh uspiokhu i perspektvy rozvytku (do 26 richnyi zasnovannia Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav) [Canister therapy, as one of the possibilities of using service dogs after establishing their inability to serve. The path to success and development prospects (to the 26th anniversary of the founding of the Kharkiv National University of Internal Affairs)] (Kharkiv, 2020) [in Ukrainian].
9. Peterson L, Rolls Reutz JA, Hazen AL, Habib A, Williams R, Kids and Teens in Court (KTIC): A Model for Preparing Child Witnesses for Court (2020) 65(1–2) *Am J Community Psychol* 35–43 [in English].

WEBSITES

10. Prava ditei: yak zakhyschaty yikh efektyvno? [Children's rights: how to protect them effectively?] <<https://dejure.foundation/news/prava-ditey-yak-zakhyschaty-ikh-efektyvno>> data zvernennia 04.05.2022 [in Ukrainian].
11. Zvit sudiv pershoi instantsii pro rozghliad materialiv kryminalnoho provadzhennia [Report of the courts of first instance on consideration of criminal proceedings materials] <https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21> data zvernennia 04.05.2022 [in Ukrainian].
12. Zvit pro rezultaty monitoryngu sudovykh protsesiv v Ukraini «Standarty pravosuiddia, druzhnogo do dytny, ta yikh vtillennia v Ukraini» [Report on the results of the monitoring of judicial processes in Ukraine «Standards of child-friendly justice and their implementation in Ukraine» (criminal aspect)] (kryminalnyi aspekt) (2021) <<https://www.osce.org/files/f/documents/f/9/488050.pdf>> data zvernennia 04.05.2022 [in Ukrainian].
13. Metodychni rekomendatsii shchodo opytuvannia ditei, shcho staly svidakamy ta/abo zhertvamy nasylstva, a takozh vchynly nasylstvo [Methodological recommendations for interviewing children who witnessed and/or became victims of violence, as well as committed violence] <<https://rescentre.org.ua/dytyna-svidok/metodychni-rekomendatsii-shchodo-opytuvannia-ditei-iaki-staly-svidkamamy-ta-abo-zhertvamy-nasylstva-a-takozh-vchynly-nasylstvo>> data zvernennia 04.05.2022 [in Ukrainian].
14. U Kyievi zapratsiuvav Tsent zakhystu ditei za modelliu Barnakhus [The Child Protection Center based on the Barnahus model was launched in Kyiv] <<https://suspilne.media/314958-u-kyievi-zapracuvav-centr-zahystu-ditei-za-modellu-barnahus/>> data zvernennia 04.05.2022 [in Ukrainian].

Khmelevska N. V.,
*PhD, lawyer, associate professor,
 Associate Professor of the Department of
 Criminal Law and Procedure
 Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University
 of Management and Law,
 Lawyer*
ORCID ID: 0000-0002-4492-4868

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/100-108>

FEATURES OF THE PARTICIPATION OF MINOR VICTIMS AND WITNESSES IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract. *The article analyzes the peculiarities of the participation of minor victims and witnesses in criminal proceedings and analyzes the problematic aspects of their participation in criminal proceedings. It was determined that a significant number of child victims and witnesses are in contact with the law in Ukraine and need special protection.*

Children's testimony is often essential to the successful prosecution and resolution of criminal proceedings involving minors. However, the training of child victims and witnesses in special programs is very important.

It is proposed to use canine therapy to prevent psychological traumatization of minors.

It was concluded that it is impractical to determine the minimum age for questioning a child, it is necessary to focus on the child's development and the best solution would be to involve a psychologist to help solve this issue.

It was analyzed that methodological recommendations for working with minor victims and witnesses have been created in Ukraine, and in some regions Child Support Centers based on the Barnhouse system have been opened, the powers of which must be expanded, giving them the opportunity to prepare child victims and witnesses for the court process. There is also a need to open such Centers in all regions of Ukraine.

In order to work with minor witnesses and victims, it is necessary to introduce norms that would require the involvement of juvenile investigators, prosecutors and judges in criminal proceedings involving their participation, because working with children requires special skills.

It is necessary to unify the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine and not divide the mandatory participation of a legal representative of a teacher or psychologist depending on the stage of criminal proceedings. Investigators and judges need to pay attention to the child's condition, willingness or unwillingness to testify in the presence of an existing representative, and respond immediately to any strange behavioral deviations.

Key words: *juvenile justice, juvenile victims and witnesses, restorative justice, criminal process, interrogation, child-friendly justice, canine therapy.*